

Драгана Р. Радошевић¹
Foundations for the Future
Атланта, Џорџија, САД

КОНТРАСТ У ПЕСМАМА ВИЉЕМА БЛЕЈКА

Апстракт: Овај рад представља испитивање утицаја религијских мотива на формирање двеју најпознатијих песама Вилијама Блејка: песме *Јагње* из *Песама Невиности* и њеног контрастног пара из *Песама Искуства*, песме *Тигар*. Истаживање нуди одговор на питање у коликој мери и на који начин су Блекова религијска уверења, нарочито у смислу контрастних појава, утицали на формирање како ових двеју песама тако и Блејкове поетске фигуре. Контрас је истражен кроз призму религијских догми, библијских мотива, духовног и световног постојања као и кроз призму мистике и магије. Анализом песме *Јагње* и њеним контрастним паром, песмом *Тигар* дошли смо до закључка да оксиморонски спој- невиности и искуства, добра и зла, светлости и таме, чини суштину Блејкове митско-мистично-симболичне поезије, поетике и животне филозофије, а то је јединство супротности.

Кључне речи: религија, духовност, контраст, скад, јединство супротности.

Бог је и дан и ноћ, и зима и лето, и рат и мир, и ситост и глад.

Хераклит

Вилијам Блејк је рођен 28. новембра 1757 и крштен је месец дана по рођењу у цркви Светог Џејмса у Венстминстеру. У августу 1782 у цркви Батереса, Блејк се оженио Катарином Бучер. Према сопственој жељи сахрањен је по свим црквеним протоколима 17. августа 1827. Ова три догађаја једине су прилике, нама познате, које су повезивале црквене обреде и Вилеама Блејка. Не постоје никакви докази да је Блејк, осим у наведеним догађајима, током готово седамдесетогодишњег

¹ ragana.markovic@yahoo.com

живота, закорачио у црквене одаје. Његов савременик Ц.Т. Смит је 1828. године написао: „Признајем да он у последњих четрдесет година није присуствовао ниједној божанској литургији.“ (Davies 1948: 8, [превод Д.Р]).²

Непризнавање црквених институција и религијских догми свог времена нипошто не подразумева Блејков атеизам. Напротив, на самртничкој постељи Блејк је рекао: “Покушавао сам да живим по Христовим заповестима и истински сам обожавао Бога – у сопственој кући, када ме нико није видео.“ (Davies 1948: 8).³ Према се, очито, није слагао са теолошким уверењима енглеске цркве у 18. веку, промишљања о Богу, о Божанској природи човека свеprisутна су у песмама овог истакнутог писца. Блејк је тврдио, и то још од детињства, да су надчудна искуства за њега свакодневница. Касније, под утицајем Емануела Сведенборга ствара сопствени религијски систем и њему одговарајуће песничке слике које су у великој мери провоцирале енглеско друштво. (Davies 1948).⁴

Оно што се већ на први поглед намеће као разлика Блејкових религијских уверења и уверења тадашње званичне религије јесте перцепција различитих то јест супротних појмова. Док је католичка религија јасно одвајала зло од доброг, сатанско од божанског, духовно од телесног и захтевала од својих поданика да одаберу пут којим ће ходати, Блејк је налазио да су ови појмови, према различити, узајамно уско повезани, условљени једни другима, те да су неопходни једно другом како би егзистирали.

У коликој мери и на који начин су Блејкова религијска уверења и библијски мотиви, нарочито у смислу контрастних појава утицали на формирање Блејкове поетске фигуре покушаћемо да истажимо на примеру његових двеју најпознатијих песама: песмом *Јагње* из *Песама Невиности* и њеним контрастним паром из *Песама Искуства*, песмом *Тигар*.

С обзиром на то да песма *Јагње* из *Песама Невиности* и њен контрастни пар песма *Тигар* из *Песама Искуства* савршено илуструју контраст као два различита стања људског ума, овај рад је фокусиран на анализи те стилске фигуре.

Збирке песама у којима су се ове две песме појавиле: *Песме невиности* (*Songs of Innocence*, 1789) и *Песме искуства* (*Songs of Experience*, 1794) а које је Вилијам Блејк касније спојио у једну свеску гравираниог и илустрованог текста под

² 'I admit he did not for the last forty years attend any place of Divine worship.'

³ 'I have endeavored to live as Christ commands,' he said on his death-bed, 'and have sought to worship God truly--in my own house, when I was not seen of men.' . Сви преводи потичу од ауторке чланка.

⁴ (Davies, 1948: 45).

насловом *Songs of Innocence and of Experience, showing the Two Contrary States of the Human Soul* (Песме невиности и искуства, које показују два супротна стања људске душе) засноване су на дуализму људске природе и имају огледалску контрастну струкуру.

Песме невиности и искуства удружују једноставне слике из природе са метафизичким мислима и додатно су обogaћене мистичном димензијом. Речи и музика, слике и мисли у овим песама нераздвојиве су од Блејкове мистичне визије. Свака је песма постављена у неки симболични оквир, понекад носећи мисао и слику песме а понекад контрастирајући јој. Ефекат постигнут овим стилским средствима богат је и леп попут неке приче из Библије одакле је Блејк несумњиво црпео инспирацију.

Сама лепота слика из природе то јест сам површински коцепт песама довољан је да створи осећај лепе и допадљиве песме чак и онима који се не баве истраживањем Блејковог мистицизма и религијских уверења. Међутим, тек дубљом анализом стижемо до правог значења песама које оставља могућност за бројне интерпретације. Љубитељи дечије поезије који би у први мах били одушевљени песмама *Јагњи* и *Тигар*, изненадили би се пред открићем њиховог дубљег значења.

Песме Невиности припадају самом врху енглеске лирике. Кроз призоре из дејег живота и пасторално-идилске слике, бирајући, при томе, кратак стих и просту шему римовања, јасан и директан израз, Блејк дочарава расположење и поглед на свет својствен најранијем детињству. Многи критичари су подценили *Песме Невиности*, нарочито песму *Јагње*, због једноставности структуре и вокабулара.

Ипак, дубина песме *Јагње*, како Обреј Брајан [Aubrey Brian] запажа захтева „визионарски скок...осећај реалности који је неуобичајен за одрасле, а који деца спонтано доживљавају.” (Aubrey, 2001:5).⁵ Песма је разумљива и детету, али ова једноставност је привидна и привремена, јер светло невиности не гори вечитим пламеном, већ је искључиво везано за детињство. Осим тога, невиност понекад егзистира једино тако што игнорише преовладавајуће искуство. Невиност детињста не извире из незнања, већ из духовне визије и као таква људима даје наду.

У пасторално-идилском амбијенту (који може бити и Блејкова интерпретација средњовековног топоса *locus amoenus* тј место за уживање: поток,

⁵ "[the depth of "The Lamb"...demands a visionary leap...to feel the uncommon (for the adult) reality that the child...lives so naturally."

ливада, долина, бекет јагњета) јагње је представљено као симбол невиности. Позајмљена из библијских мотива, јасна је слика невиног јагњета као метафора за Исуса Христа, Сина Божијег. Поставка песме *Јагње* укључује дете, јагње и Христа. За разлику од песме *Тигар*, како ћемо видети у даљој анализи, природа и духовни свет су овде комплементарни у јединству које је јасно изражено.

Поредећи Исуса Христа са јагњетом, Блејк алудира на јеванђеље по Јовану где је Исус представљен као јагње, симбол невиности и страдања, блажности, кроткости и чистоте. Чак и у овим наизглед једнозначним симболима крије се јединство супротности јер у хришћанској симболици јагње (често представљено са голубом) репрезентује Христово тело и душу, његову истовремено људску и божанску природу.

У књижевном свету Блејк није био усамљен у свом дивљењу над природом Исуса Христа. Попут књижевника и песника међу којима се налазе Достојевски, Толстој, Д.Х. Лоренс и многи други, Блејк је био фасциниран божанско-људском природом Исуса Христа.. Често је себе називао „Христовим војником“ (Davies, 1948). и готово да не постоји песма у којој Блејк не указује на духовни свет. Као особа која све одговоре на духовна питања није налазила у традицији католичанства, Блејк је обожавао Христа на својствен начин, прихватајући све оне божанске особине које су одговарале његовом песничком духу.

У песми *Јагње* испољава се љубав према Христу. Певљивим стилем знатижељно дете испитује природу благог јагњета, то јест Исуса Христа. Дете поседује веру и узда се у њу. Из страха да је не изгуби, приметимо, оно поставља само она питања на која већ зна одговор. Тако упитан и, истовремено, задивљен лирски субјекат сам даје одговор на питање ко је творац тог кротког створења.

Он, односно Творац и сам је *Јагње благо/ дете драго*, а они - човек, људи, животиње, природа, све што постоји на земаљском шару - створено је Његовом руком, испуњено Његовим духом, украшено Његовим именом.

Након сазнања да је онај ко је створио јагње исти онај који је створио дете, осећај јединства се потврђује између људског бића, природе и божанства. Ово јединство се може тумачити кроз тројство Оца и Сина и Светога Духа. Такође се понавља комплементарност божанског и људског, духовног и материјалног.

У *Песмама Искусства*, наставку *Песма Невиности*, Виљем Блејк изражава губитак вере у добробит човечанства који је проузрокован светским дешавањима у то време, а нарочито француском револуцијом.

Песме Искусства илуструју како дете започиње своје сазревање и сада на другачији начин спознаје свет око себе. Песме у овој збирци нису само наставак, већ и контраст *Песма Невиности*. Контраст је врло изразит и оштар, а разрађен

је тако да већина песама из прве збирке има свој пар у другој збирци, често под истим насловом. Међутим, паралелизам Блејкових песама невиности и искуства није геометријски правилан јер песме-антитезе из друге збирке нису увек прост контраст песама из прве збирке већ, врло често, развијају сасвим нове теме. Тако најчувенија песма „тамног“ дела збирке, песма *Тигар*, допуњује, контрастира и развија нове идеје у односу на суштински супротну песму *Јагње*.

Песма *Тигар* започиње изјавом која се развија у неку врсту веселе мелодије у погледу поетских фигура (шеми римовања, дикције и метра) и тиме контрастира певљивој пасивности у песми *Јагње*.

Извесна композициона сличност између песме *Јагње* и песме *Тигар* постоји у том смислу што је и овде, у песми искуства, лирски субјекат једнако запитан и заслепљен лепотом језивог створа. Истини за вољу, та сличност уједно је и разлика јер низање реторских питања, по дефиницији, оставља читаоцу подразумевани одговор и баш зато тера на размишљање и дубље промишљање Блејкове лирике у целини. Лирски субјекат у обе песме поставља много питања, али док *Јагње* нуди једноставна објашњења карактеристична за свет децје реалности, у песми *Тигар* ниједно од ових питања не добија одговор. Самим тим, могућност одговора постаје шири. У односу на песму *Јагње*, *Тигар* нуди више неизвесности баш као што у природи ова моћна и прелепа животиња у човеку који јој се приближава побуђује мешавину дивљења и страха.

Да песме *Јагње* и *Тигар* заиста представљају лик и његово наличје потврђује пети катрен у коме песник експлицитно успоставља паралелизам између кротког јагњета и страшне звери. Са страхом али и са дивљењем лирски субјекат се пита да ли је то застрашујуће створење у паклу или у рају/ на небу сковано. Ко је тај неустрашиви творац који саздаје створења из огња и ватре? Да ли је он змај- громовник и сам надприродно биће? Одакле му снага да савлада и скује „страву ту“?

И овде као и у песми *Јагње*, Блејк се ослања на средњовековни мотив/симбол али за разлику од комплементарности коју смо могли уочити у песми *Јагње*, овде је реч о амбивалентности у самом симболу. Наиме, у средњовековном Бестијаријуму тигар има двосмислено значење, творац је и уништитељ, соларни и лунарни принцип. Назван је Бегемотом што је друго име за Сотону, посебно ако се има у виду Булгаковљев роман *Мајстор и Маргарита*.

Наспрам благог и невиног јагњета стоји тигар који као пламен сија усред ноћних гора. Изненадна промена из светла у таму ствара оквир за „језиви склад.“ У тумачењу наглих промена и изразитих контраста Ерик Доналд Хирч [Eric Donald Hirsch] тврди да „песма иде толико далеко да сугерише подсмех Створитеља деструкцији након стварања ове симетрије која иронично испуњава невиност, а ипак је тако страшна детету“ и да „дивља креација Створитеља

доказује да божанство не значи увек добро, већ да створитељ може такође донети деструкцију и зло.“ (Hirsch, 1964: 244-245).⁶

У самом оквиру посме постоји велики контраст и синтеза природног и мистично-религијског. Мистичне елементе Блејкових песама неки књижевни критичари су поредили са елементима магије, а Блејка са мађионичарем. Тако Маргарет Руд сматра: „Доспели унутар тигара, овладати суштином тигра и имати моћ над сликом или симболом тигра био би мађионичарски приступ. И Блејк је дошао веома близу тога. Његов тигар означава целу тајну аспекта природе која људи називају зло, која сагорева са страшном лепотом у шумама у ноћи и налази се у домену магије.“ (Rudd, 1953: 90).⁷

Постоји динамична уздржаност у супротстављању природних слика које се генерално сматрају супротностима. То је као да су учтане заједно са моћном снагом или чинима, и они постоје у блиској напетости: „сјаш ко плам,“ и „ноћних гора“; „око“ као огледало душе, улаз у духовни свет и „рука“ творац конкретних ствари; „понор“ и „небо“ и коначно, деликатност „могза“ спојена са чрстином гвоздених предмета попут „чекића,“ „ланца“ и „наковања.“

За разлику од песме *Јагње* где су како смо видели божанство, природа и човек складно повезани, песма *Тигар* не нуди једноставан одговор на питање божанске природе. О оним божанским особинама на које Блејк није имао одговор одбијао је да прихвата религијске одговоре, већ је покретао дијалог и постављао низ питања. Једно од најзначајнијих питања које је Блејк поставио о божанској природи управо је изражена у песми *Тигар* и односи се на створитеља овог демонског створења.

Блејк је опчињен овом изгарајућом енергијом и сатанском природом тигра. Он заправо није уверен да је реч о оваплоћењу зла, јер онај исти Бог који је створио јагње створио је и тигра. У Блејковим мислима се сада рађа питање да ли је стваралац који је створио јагње исти онај стваралац који је створио и тигра. Ова могућност подразумева дуализам божанске природе и дуализам божанских

⁶ „The poem goes so far as to suggest the creator smiling at destruction upon completion of this symmetry that is, ironically, fueled by innocence, yet feared by the child. The creator's violent creation proves that the divine does not always mean good; the creator can also bring destruction and evil.“

⁷ „To get inside the tiger, to master the essence of tigerness, and so to control the image or symbol of the Tyger, would be the magician's approach. And Blake has come very near to this. His tiger stands for that whole secret aspect of nature which men call evil, which burns with a terrible beauty in the forests of the night, and is the domain of magic.“

намера. Да ли је створитељ кадар створити не само добро већ и зло у свету, или је пак добро само покретачка сила која прераста у зло а само зло неопходно за постојање равнотеже и баланса?

Искуство извире из своје супротности- невиности баш као што снага *Тигра* извире и ослања се на песму *Јагње*. Сагар тврди да се „енергија *Тигра* храни сатиром на *Јагње* баш као што се у реалности тигар шуња ван видика да би се нахранио јагњетом,“ те да „језиво искуство које је прогањалко невиност коначно открива себе.“ (Sagar, 2005:67)⁸

Управо овај контраст светла и таме, креације и деструкције, добра и зла, основна је проблематика песме, као и Блејкове поетике у целини. *Тигар* покушава да докучи неспојиво: како је Бог који је створио мирољубиво јагње створио тако језиву и неустрашиву звер као што је тигар. Овим оксиморонским спојем Блејк наглашава оно што чини суштину његове митско-мистично-симболичне поезије, поетике и животне филозофије, а то је јединство супротности.

У *Песмама Невиности* и *Песмама Искуства* Виљем Блејк доказује да овај контраст људске егзистенције игра виталну улогу за развој човечанства. Сам Блејк је говорио: „Без супротности нема прогреса. Привлачност и одбијање, разум и осећања, љубав и мржња, неопходни су за људску егзистенцију.“ (Mason, 1996: 121-122).⁹

Песме Невиности нарочито песма *Јагње* описује како невиност, премда искључиво везана за детињство, увек у себи носи веру и наду, које имају значајну улогу за егзистенцију и развој човека. *Песме Искуства*, пак, нарочито песма *Тигар* открива како из невиности израња искуство које је неопходно за напредак људског бића. Стога су оба, невиност и искуство, подједнако и нераздвојно потребни човечанству.

Изражен контраст између невиности и искуства заједно ствара савршено избалансирану појаву, као што тигар изражава оваплоћење језивог склада. Изабрати једино невиност значило би оставити себе рањивог, сентименталног и затвореног за нове спознаје.

Да би се на прави начин докучило значење Блејкових песама невиности и искуства неопходно је познавати његова теолошка схватања. Понекад је тешко разликовати где се у његовој поезији појављује мистичар, неконформиста, а где

⁸ “The energy of “The Tyger” thrives on its satire of “The Lamb” just as, in reality, a tiger prowls out of sight to feed upon a lamb. The fierce experience that stalked innocence for so long finally makes itself known. “

⁹ „Without contraries is no progression. Attraction and repulsion, reason and energy, love and hate, are necessary to human existence.“

песник и бунтовник, јер његове контемплације нису само алегорије већ се обраћају једном вишем духу.

У основи његових песама невиности и искуства, а тако и антитетичног диптиха *Јагње* и *Тигар* стоји сумња у библијске догме које Блејк, сасвим слободно и бунтовнички назива заблудима. Пре свега, то су заблуде о раздору душе и тела (Блејк је веровао да су чула главни прозори душе), а потом и заблуда о нагонима који долазе из тела и који су зли и разуму који је апсолутно добар јер долази из душе.

Блејк је антиципирао слободу људског духа модерног доба када је у основ своје поетике поставио нужно синтетисање душе и тела претходно раздвојених снагом хришћанских догми. Као што смо могли закључити из анализе песме *Јагње* и песме *Тигар*, Блејк је негирао сваки наговештај подељености човека на два раздвојена света јер и свет и човек егзистирају једино кроз јединство супротности. По његовом мишљењу свет/човек је један и цео али постоје два супротна стања људске душе: стање невиности и стање искуства. Невиност је одлика детета, а искуство се стиче одрастањем. Осећање или стање невиности претпоставља стање јагњета, веру да је свет добар и игнорисање чињенице да заправо није тако. Како дете расте и постаје човек-тигар оно прихвата искуство и спознаје дехиманизовано лице стварности односно, како то Блејк каже: „*Изворна невина визија постаје меланхоличан сан о срећном врту који је човек једном поседовао, али га је заувек изгубио.*“¹⁰

Блејкови архетипови/симболи никада нису једнозначни и једноставни. Тако ковач (Да ли чекић, ватрен stroj/Тај искова мозак твој?) који искова тигра може бити алузија на Вулкана односно Хефеса или, у Хришћанској интерпретацији, Антихриста, бога подземља. Међутим, Блејкове слике измичу једноставним решењима и то је оно што његову поезију чини актуелном, новом и захвалном за тумачење. У врло сложеном систему архетипова/симбола који је Блејк развио у прозном делу *Венчање Неба и Пакла* помиње се архетипска фигура ковача Лоса (претпоставља се да је реч о анаграму од латинског Сол односно сунце) који је израз стваралачке маште, имагинације, творац а не уништитељ, другим речима, песник. Дакле, песник у себи сједињује црно и бело, добро и зло, невиност и искуство, антитетичке принципе као основне космотворне принципе. Песник је по Блејковом дубоком уверењу духовни превратник, онај који уобличава хаос универзума кроз стварање језивих савршенстава. С друге стране, Блејкова концепција невиности и искуства није искључиво аутопоетична јер се

¹⁰ (Hirsch, 1964: 55).

суштински тиче и човекове могућности да бира да ли ће постати анђеоло или демон, јагње или тигар. Равнотежа паклених и анђеолских сила мора да постоји да би свет опстао.

Закључићемо да је Вилијам Блејк упркос свом неслагању са црквним догмама у основи религијски писац, те да је католичка религија као и идејни сукоб са њом одиграо значајну улогу на формирање песничке личности Вилијама Блејка. У својим песмама невиности и искуства Блејк је успео да уједини своја особена религијска уверења и животну филозофију са долазећом поетиком романтизма односно једним од њених постулата- јединством супротности.

Литература

- Brian, A.(2001). *Critical Essay on the Lamb*. London: Oxford University Press.
- Blake, W. (1940). *Songs of Innocence and of Experience: Showing the Two Contrary States of the Human Soul*. London: Oxford University Press.
- Bloom H. (1987). *William Blake's Songs of Innocence and of Experience, Modern Critical Interpretations*. New York: Chelsea House.
- Davies G. (1948).*The Theology of William Blake*. Oxford: Clarendon Press.
- Furr, D. (1997, 30 June) "An Overview of the Tiger." *Poetry for Students*. Detroit: Gale Literature Resource Center. Доступно преко: <http://go.galegroup.com.proxy.kennesaw.edu>[12.02.2014]
- Gardner, S. (1998). *The Tyger, the Lamb, and the Terrible Desert: Songs of Innocence and of Experience in Its Times and Circumstance : Including Facsimiles of Two Copies*. London : Madison.
- Gleckner, Robert F., and Mark L. Greenberg.(1989).*Approaches to Teaching Blake's Songs of Innocence and of Experience*.New York: Modern Language Association of America.
- Hirsh, E. (1964).*Innocence and Experience: An Introduction to Blake*. Yale: Yale University Press.
- Mason, M. (1996).*William Blake: Selected Poetry*, New York: Oxford University Press.
- Paley, M. (1969).*Twentieth Century Interpretations of Songs of Innocence and of Experience: A Collection of Critical Essays*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Rudd, M. (1953). *Divided Image: A Study of William Blake and W. B. Yeats*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Sagar, K. (2002) *Innocence*, New York: Oxford University Press.
- Smith, E. (2001).*Critical Essay on The Lamb*.Detroit: Gale Group.

- Wright, T. (1929). *The Life of William Blake*, vol. 1. Olney, England: Bucks, T. Wright.
- Wicksteed, J. (1928). *Blake's Innocence and Experience: A Study of the Songs and Manuscripts "shewing the Two Contrary States of the Human Soul,"*. New York: J. M. Dent & sons.

Dragana R. Radošević

CONTRAST IN WILLIAM BLAKE'S POEMS

Abstract: This paper deals with examining the influence of religious motives on creation of two most famous William Blake's poems: *The Lamb*, from *Songs of Innocence* and its contrary pair *The Tiger*, from *Songs of Experience*. The research offers the answer to the question how much and in which way Blake's religious beliefs, especially in a term of contraries, influenced creation not only of these two poems, but Blake's poetic figure as well. The contrast has been examined through religious beliefs, biblical motives, spiritual and material existence, as well as through magic and mysticism. Through the research of the poem *Lamb* and her contrary pair *Tyger*, we came to the conclusion that the unity of contraries: innocence and experience, good and evil, light and darkness, is a main concern of William Blake and the essence of his mythical-mystical-symbolical poetry and his life philosophy.

Key words: religion, spiritual, contrast, balance, unity of contraries.

Датум пријема: 27.6.2015.
Датум исправки: 16.11.2015.
Датум одобрења: 4.12.2015.